

Srečo Dragoš

Erozija religioznosti v slovenskem javnem mnenju in med študent(kam)i socialnega dela

*»Kdor moli Boga v cerkvi, dokazuje,
da ga ne čuti v vsakem svojem koraku,
v vsaki misli ... A če je Bog nekaj izven nas,
če ni v nas... kaj nam je potem Bog?«*

Srečko Kosovel (Dnevnik XI)

Slovensko javno mnenje je zelo kritično do rimskokatoliške cerkve v Sloveniji in to vseskozi, že od nastanka države pred četrto stoletje. Razlogov za takšno stanje je več, azgodovinski nikakor ni odločilen. V Sloveniji je prav RKC tista, ki bi se morala evangelizirati, ne pa družba kot tudi ne verniki, število teh se je v zadnjem času celo nekoliko povečalo. Pravičnik ne kaže, da bi slovenski kleriki razumeli, kaj se dogaja. Kajti prav slovenska družba – tudi katoliška večina državljanov – je zelo prosocialistično in protikapitalistično usmerjena ter izrazito preferira večjo egalitarnost; po teh značilnostih je Slovenija visoko nad evropskim povprečjem in prva med nekdanjimi socialističnimi državami. Pri tem je treba poudariti, da kategorija vernih izraža še večjo privrženost socialističnim vrednotam in večji odpor do neoliberalizma, kot pa je to značilno za kategorijo nevernih (tudi deklariranih ateistov). Omenjeni trendi v javnem mnenju so še bolj izraziti pri študentski populaciji Fakultete za socialno delo. Ta je še bolj sekularizirana od slovenske javnosti (po merilih odmika od institucionalizirane religijske prakse in dogmatike), hkrati pa izraža večjo vernost pri odnosu do posmrtnega življenja in čudežev. To ni protislovje, pač pa ena od značilnosti sekularizacijskih procesov.

Ključne besede: Ključne besede: vera, religija, etika, sekularizacija, cerkev, ateizem.

Dr. Srečo Dragoš je docent za Fakulteti za socialno delo. Kontakt: sreco.dragos@fsd.uni-lj.si.

Erosion of religiosity in Slovenian public opinion and among students of the Faculty of Social Work

The Slovenian public opinion is very critical of the Roman Catholic Church in Slovenia, ever since the birth of the country a quarter of a century ago. There are several reasons for this situation, but the historical one is by no means decisive. In Slovenia, the Roman Catholic Church is the one who should evangelize, and not society, nor believers, the number of which has recently slightly increased. There is nothing to show that Slovene clerics understand what is happening. The Slovene society – including the Catholic majority of its citizens – is strongly prosocialist and anti-capitalist oriented, and strongly favors greater egalitarianism; according to these characteristics, Slovenia is above the European average and the first among the former socialist countries. It should be emphasized that the category of religious people expresses even greater adherence to socialist values and greater resilience to neoliberalism than is characteristic of the category of unbelievers (including declared atheists). These trends in public opinion are even more pronounced in the student population of the Faculty of Social Work in Ljubljana. It is even more secularized than the Slovene public (according to the criteria for the departure from institutionalized religious practice and dogmatics), but at the same time it shows greater loyalty in relation to the posthumous life and miracles. This is not a contradiction, but one of the characteristics of secularization processes.

Key words: faith, religion, ethics, secularization, church, atheism.

Srečo Dragoš, PhD, is an Assistant Professor at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. Contact: sreco.dragos@fsd.uni-lj.si.

Uvod

Enako vlogo, kot jo imajo že tisočletja konzervansi v kulinariki,¹ imajo v socialnih sistemih institucije. Še zlasti tiste, ki se specializirajo na nepokvarljivost, na primer religijske. Pri tradiciji se njena tržna vrednost, ki izhaja iz povpraševanja po spominu (da preteklost ne izgine) in njegovem mobilizacijskem potencialu, občutno razhaja z uporabno vrednostjo tradicije, ker je težko preverljiva in jo trg prepozna z zamikom. Zato so družbeni učinki tradicije enaki tistim v kulinariki, in sicer trojni: konserviranje je lahko zelo koristno (socialno »lepilo«), včasih ni niti koristno niti škodljivo, dogajajo pa se tudi množične zastrupitve. Verjetnost teh učinkov je premosorazmerna z dinamiko sprememb v okolju (uporabe konzerviranih vsebin), zato presoja tega, kaj se bo zgodilo, ni možna brez tradicije. To velja tudi za razumevanje teme tega članka.

V prvem delu pojasnujem navidezen paradoks med značilno religijsko (katoliško) tradicijo slovenske družbe in današnjim javnim mnenjem (SJM), ki je zelo kritično do katoliške cerkve (RKC). Drugi del članka pa je namenjen religijskim opredelitvam študentske populacije Fakultete za socialno delo (FSD). Primerjava obeh populacij, slovenske in študentske, pokaže zanimiva odstopanja, s tem pa tudi aktualnost vprašanj o sekularizaciji in profesionalni etiki prihodnjih diplomantk in diplomantov FSD.

Razkorak med inertnostjo zgodovinskega vzorca in njegovo podporo

Med šestimi glavnimi religijsko-kulturnimi vzorci, ki dominirajo v zahodni civilizaciji (Martin, 1978; Smrke, 1996), sodi Slovenija med države tako imenovanega latinskega religijskega vzorca. Ta je med nekdanjimi socialističnimi državami značilen tudi za Poljsko, Litvo, Hrvaško, Slovaško, Madžarsko in Češko. Pri omenjenem religijskem vzorcu, značilnem tudi za Slovenijo, gre za sovpadanje šestih značilnosti:

- tako v preteklosti kot v sedanosti je katoliška religija med prebivalstvom izrazito prevladujoča, RKC pa najmočnejša in najpremožnejša verska institucija,
- po uveljavitvi reformacije v 16. stoletju je zmagala protireformacija, ki je (bolj ali manj) nasilno zatrla protestantizem in obnovila dominacijo RKC,
- protireformacija se je vzpostavila z intervencijo etnično tujih upravnih oziroma vojaških sil,
- protireformacija je vzpostavila enačaj med katolištvom in celotnim prebivalstvom dežele (za primer Slovenije glej Dragoš, 1998, 1998a, str. 130–140),
- povsod se zgodi konflikt med RKC in modernizacijskimi procesi (od 19. stoletja),
- nasprotja med katoliško-desničarskimi in socialistično-levičarskimi silami se zaostrijo med obema svetovnima vojnoma.

¹ Na primer: kis (pri Babiloncih že približno 5000 let pred našim štetjem), dimljenje, sol, alkohol, led in pločevinke (od Napoleonovih vojn na začetku 19. stol.).

Pomembnost opisanega vzorca ni izginila niti po propadu socialističnih sistemov, čeprav je seveda tudi sam vzorec (kot vsak zgodovinski pojav) podvržen spremembam.² Kljub temu je konfliktnost latinskega religijskega vzorca tudi v postsocialističnem obdobju ostala obratnosorazmerna s sekularizacijskimi procesi, kakršni so se uveljavili že v prejšnjem sistemu komunističnega monopola.³ Prav ta okoliščina najbolje pojasnjuje, zakaj se odnos javnosti do RKC, kakršen je v Sloveniji, precej razlikuje od nekaterih nekdanjih socialističnih držav, zlasti od sosednje Hrvaške in pa, denimo, Poljske. Kot je že pred časom ugotovil Marjan Smrke (1996, str. 188–189), v Sloveniji niti nominalna večina formalnih katoličanov ne dovoljuje, da bi rimskokatoliški cerkvi (ali z njo povezani politični stranki) omogočila trdno zaledje za uspešne integristične⁴ nastope. Drugače pa je v tistih deželah, kjer sekularizacija v času komunistične partije ni napredovala, na primer na Poljskem.

To, kar je že pred četrto stoletja ugotovil Smrke, velja še danes in to kljub temu, da se je medtem delež formalno deklariranih vernikov na Slovenskem v zadnjih desetletjih celo povečal za 23 odstotkov, kot je razvidno iz evropske družboslovne raziskave: leta 2002 jih je bilo 50 %, leta 2016 pa so jih namečili 61,5 % (Toš, 2017, str. 211). Kljub temu je RKC na Slovenskem (po vseh meritvah) še vedno deležna zelo majhnega zaupanja javnosti, ki konstantno gravitira proti dnu in to brez znamenj oživljanja.

Primerjava rezultatov raziskave Slovensko javno mnenje (SJM) pokaže, da imajo še slabši ugled od RKC samo še politične stranke in državni parlament. Boljši ugled od RKC imajo vse preostale institucije, vključene v raziskavo, in sicer: družina in sorodniki, sosedje, javni mediji (TV, časopis, radio), predsednik države, vlada, pravni sistem, slovenska vojska, policija, sodišča, banke, menedžerji in direktorji, zveza NATO, Evropska unija, Organizacija združenih narodov, humanitarne organizacije (tudi Karitas) in denarna enota evro. Pri tem ne gre zanemariti dejstva, da slovenska javnost ni naivna v pomenu idealiziranja naštetih institucij, saj je dobro obveščena o značilnih strukturnih (tranzicijskih) problemih in občasnih škandalih, s katerimi se spoprijemajo zlasti

² Brez zgodovinskih sprememb omenjenega vzorca ni možno pojasniti ključnih razlik znotraj njega, na primer med Poljsko in Slovenijo, kot pokazeta Smrke in Uhan (1999). Zato je v uporabi tudi izraz »postlatinski religijsko-kulturni vzorec«, ko mislimo na razmere v družbah, kjer je dominantna katoliškost prebivalstva izrazito površinskega značaja glede na uradno cerkveno dogmatiko (Smrke in Uhan, 1999a, str. 148). A tega ne gre razumeti, kot da vzorec ni več aktualen, še manj, da bi bil presežen. Kajti celo pri najopaznejših odstopanjih v zvezi z omenjenim vzorcem (npr. med Slovenijo in Poljsko) smo še vedno v njem – gre za razlike znotraj vrste, ki so »v dveh različnih variantah latinskega vzorca« (Smrke in Uhan, 1999, str. 214; enako tudi Smrke, 2016, str. 277).

³ Temu se je uspelo uveljaviti prav v deželah pravoslavnega in latinskega kulturno-religijskega vzorca.

⁴ Integrizem (iz lat. *integer* = nedotakljiv) je religijska ideologija s tremi značilnostmi: 1. nasprotovanje institucionalnim, dogmatskim in drugim kulturnim spremembam, ki bi religijo uskladile z modernizacijskimi procesi v družbi; 2. ta odpor do novosti, ki odstopajo od tradicionalnega religijskega vzorca družbene regulacije, se izvaja *hkrati na vseh* družbenih področjih (od kulture, umetnosti, politike, prava, znanosti pa vse do vzorcev vsakdanjega življenja); 3. omenjeno zavračanje vseh novosti, okvalificiranih za grožnjo religijskemu monopolu, se izvaja od zgoraj navzdol, torej s pozicije moči religijskih oziroma državnih institucij. Primeri: katoliški in islamski integrizem (opomba: S. Dragoš).

institucije, kot so slovenske banke, sodstvo, vojska, vsakokratne koalicijske vlade, tudi mednarodne institucije, ki jih ogroža erozija legitimnosti. Tem institucijam slovenska javnost ne pripisuje boljšega ugleda od RKC zaradi naivnosti ali nekritičnosti, pač pa zato, ker je nezaupanje v RKC večje od nezaupanja v vse našete institucije (razen od ekstremno majhnega zaupanja v parlament in politične stranke, katerih ugled ostaja škandalozno slab tudi v mednarodnem merilu: parlamentu ne zaupa 60,3 % prebivalstva, političnim strankam pa 70,7 %; SJM 2015).

Preglednica 1: Slovensko nezaupanje v Cerkev, v državno vlado, v represivni in bančni aparat.

SJM (%)	leto	NEZAUPANJE (od 0 do 10)*					Razlika 2009–15
		0	1	2	3	vsota	
RKC in duhovniki	2009	20,1	8,7	10,6	8,8	48,2	+9,1 %
	2013	24,1	8,2	10,7	11,0	54,0	
	2015	27,3	8,7	7,2	9,4	52,6	
Vlada RS	2009	8,7	6,5	12,2	15,6	43,0	+15,6 %
	2013	20,0	9,4	14,4	16,7	60,5	
	2015	14,9	7,4	13,9	13,5	49,7	
Policija	2009	5,5	4,6	8,6	11,6	30,3	-61,4 %
	2013	5,6	3,9	6,3	8,7	24,5	
	2015	2,2	0,7	3,4	5,4	11,7	
Vojska	2009	4,1	3,5	7,2	10,3	25,1	-49,8 %
	2013	4,0	2,7	5,4	7,4	19,5	
	2015	2,3	0,9	2,8	6,6	12,6	
Banke	2009	4,1	3,0	6,6	9,7	23,4	+32,1 %
	2013	10,1	5,9	9,6	13,8	39,4	
	2015	7,5	4,4	8,8	10,2	30,9	
Evro	2013	4,5	2,8	5,4	10,9	23,6	-32,6 %
	2015	3,7	2,1	4,2	5,9	15,9	

Vir: SJM, 2015, str. 42–43.

* V preglednici so prikazane prve štiri stopnje nezaupanja, merjenega z 10-stopenjsko lestvico pri vprašanju: »Ljudje morajo nekemu zaupati in imeti občutek, da se lahko zanesejo nase in na druge. Ocenite vaše zaupanje na lestvici od 0 do 10, pri čemer 0 pomeni, da sploh ne zaupate, 10 pa, da povsem zaupate. V kolikšni meri lahko vi zaupate naslednjim?«

Kot je razvidno iz preglednice 1, je nezaupanje v RKC in duhovščino še večje kot v državno vlado, represivni aparat in bančni sektor. In enak je tudi trend. Čeprav je med letoma 2009 in 2015 povečanje nezaupanja v vlado (za 15,6 %) in banke (za 32,1 %) občutno večje od nezaupanja v RKC, ostaja odstotni delež nezaupljivih v vlado in banke (2015) še vedno manjši od nezaupanja v RKC in duhovščino. V prikazani primerjavi sta v najboljšem položaju vojska in zlasti policija; policija je nezaupanje zmanjšala za več kot 61 % v prikazanem obdobju; po zadnjem merjenju pa tej represivni instituciji kaže še bolje, saj se je zaupanje v policijo v dveh letih še povečalo za 31,8 % (leta 2014 ji je zaupalo

52,9 % anketirancev,⁵ 2016 pa 69,7 %; Poročilo 2016). Kaj je razlog za tako kritično podobo RKC v javnosti?

Velikega deleža nezaupljivih do RKC na Slovenskem ne moremo pojasniti niti z odmevnimi primeri spolnih zlorab, ki so jih zagrešili duhovniki. Te primere – tako kot drugod po svetu – odkrivajo tudi v Sloveniji, čeprav v obliki sodnega pregona šele od leta 2006. Od tega leta je bilo za spolno nasilje v Sloveniji obtoženih devet duhovnikov, med njimi so se le trije znašli v zaporu; v enem od nesankcioniranih primerov pa je slovenska pravosodna praksa zaslužna celo za unikatno inovacijo pri razlagi pravnega načela *ratio legis*.⁶ Ta judikaturna inovacija se je zgodila takole: višje sodišče je potrdilo verodostojnost dokazov o duhovnikovem spolnem nadlegovanju (štirih mladoletnih deklic), a se je kljub temu postopek končal z oprostilno sodbo, utemeljeno z argumentom, da obtoženec očitane – in dokazane – dejanja ni storil zaradi spolnega vzbujenja; posledica: ta župnik lahko še naprej nemoteno opravlja delo tudi med mladoletnimi in otroki (Zaviršek, 2016, str. 11–14).

Kljub omenjenim primerom ni mogoče trditi, da so ti škandali poglavitni razlog nezaupanja v RKC, in sicer zaradi treh razlogov:

1. Ker je že vse od nastanka samostojne države Slovenije bilo nezaupanje v RKC na izrazito visoki ravni in se je do leta 2006⁷ še povišalo, torej še pred znanimi cerkvenimi spolnimi delikti; nezaupanje do RKC in duhovnikov se je od leta 1991 do 2012 povečalo s 65 % na 79 %, ⁸ torej v enem desetletju za več kot 21 % (SJM, 2015, str. 45).
2. Ker pri takšnih duhovniških deliktih, ki so sodno procesirani (in javno odmevni), ne gre za velike številke.⁹ Kljub temu, da so omenjeni primeri spolnega nasilja duhovnikov maloštevilni (devet), se zdi verjetno, da v primerjavi z drugimi nismo po tem kriminalnem pokazatelju nič posebnega; celo Slovenska škofovska konferenca ocenjuje, da je med slovensko duhovščino od dva do štiri odstotke storilcev spolnega nasilja (Zaviršek, 2016, str. 10), približno toliko kot na Irskem in v ZDA. Skratka, devet znanih posameznikov verjetno ni številka, ki bi odločilno vplivala na spremembo javnega mnenja.
3. Ker tudi če bi omenjenih devet duhovniških deliktov pomembno in dolgoročno vplivalo na javno mnenje, ostaja negotovo, kako bi to vplivalo: bi bolj škodilo ugledu RKC ali bolj ugledu slovenske države (sodstva)?

⁵ Velikost vzorca (n): 1168.

⁶ Latinski pravni rek *Ratio legis est anima legis* pomeni, da je smisel zakona v (tako rekoč) njegovi duši. Ta izrek oz. pravno »teorijo« slovensko Vrhovno sodišče pojasnjuje s takšno tautologijo: »Po teoriji *ratio legis* vzročnosti je pravno odločilen le tisti vzrok, ki obenem pomeni kršitev pravne norme in ga pravna norma glede na svoj cilj šteje za vzrok« (Odločba Vrhovnega sodišča, 2000).

⁷ Gre torej za starejše obdobje od tistega, ki je prikazano v preglednici 1 in tudi ni povezano z znanimi (javno objavljenimi) sodnimi pregoni proti duhovniškim spolnim deliktom, ki so se v Sloveniji začeli pozneje, šele od leta 2006.

⁸ Merjeno na štiristopenjski lestvici.

⁹ Kljub tradicionalni vpetosti v omenjeni latinski religijski vzorec je v Sloveniji manj kot 1100 duhovnikov (Poročilo SSK, 2016, str. 45). Na razmeroma majhno število njihovih spolnih deliktov verjetno vpliva tudi tradicija socialne države: na Slovenskem v zadnjih 80 letih nismo imeli velikih zasebnih katoliških ustanov v pomenu Goffmanovih totalnih institucij, saj je področje javnega šolstva in vrtcev zelo dobro razvito.

Razlogi za nezaupanje v RKC so tehtni. Raziskava o vrednotah, ki jih imajo slovenski katoličani, kaže njihovo inkongruenco z uradnimi vrednotami RKC na vseh ključnih področjih,¹⁰ med drugim tudi na področju starševskih vrednotnih prepričanj, s katerimi katoličani socializirajo svoje otroke. Čeprav katoliški starši otroke še vedno vzgajajo nekoliko bolj tradicionalno od nekatoliških, se vrednote katoliških staršev bolj razlikujejo od uradnih cerkvenih predstav kot pa od vrednot nekatoliških staršev. To velja celo za rangiranje same »vernosti« kot vrednote – ta ima v primerjavi z drugimi vrednotami v vseh meritvah zadnje (deseto)¹¹ mesto tako pri nekatoličanih kot pri katoličanih (Smrke, 2009, str. 401–403). Skratka, iz medčasovnih primerjav izhaja, da se vrednotni profil katoliških vernikov vse bolj približuje naboru vrednot, ki so značilne za nereligijsne kategorije, torej v pomenu opuščanja tradicionalnih (katoliških) vrednot.

Ob omenjenem modernizacijskem trendu, ki nikakor ni kratkoročen, pa je pomemben dejavnik slabega ugleda RKC tudi politična strategija obeh največjih in najmočnejših institucij na Slovenskem, torej države in katoliške cerkve. Gre za odnos do materialnih vprašanj. Ne pozabimo, da se je največji finančni škandal v vsej slovenski zgodovini – kot tudi v novejši zgodovini svetovne oz. »vesoljne« RKC – zgodil s finančnim bankrotom RKC na Slovenskem na začetku zadnje ekonomske krize. Takrat je slovenski kleriški vrh vse cerkveno bogastvo, ki ga je pridobil z denacionalizacijo, investiral v različne gospodarske, medijske¹² in finančne špekulacije, ki so nasedle in zato povzročile bančno luknjo v velikosti okrog 800 milijonov evrov; ob tem je bilo oškodovanih tudi približno 60.000 vernikov, ki so cerkvenim družbam zaupali svoje prihranke (Smrke, 2016; Dragoš, 2011). Pri tem nasedlem klerikalnem podjetništvu slovenski predstavniki RKC niso le kršili slovenske in evropske zakonodaje, pač pa so šli celo tako daleč, da so ogoljufali papeški vrh v Vatikanu. Kajti slovenski kleriki so investirali cerkveno lastnino brez odobritve Vatikana in (namerno) celo brez njegove vednosti, čeprav bi morali dobiti dovoljenje o vseh transakcijah nad milijonom evrov.¹³ Zato je Sveti sedež nekaj najbolj izpostavljenih slovenskih klerikov sankcioniral,¹⁴ ni pa seveda hotel pokriti nastalih izgub svoje slovenske izpostave RKC – nastalo luknjo v bančnem

¹⁰ To potrjujejo vse sociološke raziskave, narejene na primeru Slovenije, npr.: Roter in Kerševan (1982), Toš (1999), Toš in Rus (2005), Dragoš (2003), Crnič (2005), Flere in Lavrič (2003), Flere in Klanjšek (2007). V njih je – »brez izjeme«, kot pravilno ugotavlja Smrke (2009, str. 394) – potrjeno večje neskladje med prepričanji in vrednotnim profilom (samoizjavljenih) katoličanov ter med stališči RKC kot pa med katoličani in nekatoličani.

¹¹ Gre za rangiranje naslednjih vrednot, ki so ponujene anketirancem (navajam po rangu od najbolj do najmanj pomembne): samostojnost, strpnost, odgovornost, odločnost, varčnost, nesebičnost, trdo delo, ubogljivost, domišljija, vernost (Smrke, 2009, str. 402).

¹² Med njimi je v lastništvu RKC bila tudi televizija (T2), ki je redno predvajala »trde« pornografske filme.

¹³ Samovoljno razpolaganje škofov s cerkvenim premoženjem je po cerkvenem pravu prepovedano, saj je »vrhovni upravitelj in skrbnik« cerkvenega premoženja edino papež (kanon 1273), zato so v cerkvenem zakoniku predvidene tudi sankcije (»Kleriki ali redovniki, ki proti predpisom kanonov opravljajo trgovske ali kupčijske posle, naj se kaznujejo po teži kaznivega dejanja«, kanon 1392).

¹⁴ Vatikan je (v letih 2009, 2011 in 20013) odstavil štiri nadškofe na Slovenskem, to je dve tretjini vseh slovenskih nadškofov, aktivnih v postsocialističnem obdobju.

sektorju je pokrila država z denarjem davkoplačevalcev. Posledice te »svete« polomije so se neposredno pokazale tudi v javnomnenjskih meritvah, in sicer v dodatnem zmanjšanju udeležbe pri verskih obredih in pri poslabšanju ugleda RKC (Smrke, 2016). To pojasni tudi veliko in nenadno povečanje deleža nezaupljivih leta 2013, kot vidimo v preglednici 1 (tretja vrstica).

A s tem diskreditacije katolištva na Slovenskem še ni konec. RKC nadaljuje s sporno prakso vlaganja obtožnic proti državi za ogromne zneske zaradi denacionalizacije (Mekina, 2016), čeprav je ta bila v Sloveniji izvedena v obsegu, ki ga ne najdemo v nobeni drugi državi na svetu. Kajti Slovenija je denacionalizacijo uzakonila v najradikalnejši možni varianti, v obliki 100-odstotnega vračila, in to v naravi (tudi z vračilom lastnine fevdalnega izvora,¹⁵ privilegij, izrecno podeljen samo RKC). Ta nerazumna strategija RKC, ki je najprej z denacionalizacijo od države izsilila »danajske darove«,¹⁶ jih pozneje zapravila in se zdaj z državo toži za obresti, ima svojo ceno – odvrčanje od RKC (čeprav ne tudi od katolištva!).

Prav nič ne kaže, da bi slovenski kleriki razumeli, kaj se dogaja. Kajti prav slovenska družba – tudi katoliška večina državljanov – je zelo prosocialistično in antikapitalistično usmerjena¹⁷ ter izrazito preferira večjo egalitarnost (SJM 2013; Rus in Toš 2005; Smrke in Hafner Fink, 2015); po teh značilnostih je Slovenija visoko nad evropskim povprečjem in prva med nekdanjimi socialističnimi državami (glej preglednico 2). Pri tem je treba poudariti, da kategorija vernih izraža še večjo privrženost socialističnim vrednotam in večji odpor do neoliberalizma, kot pa je to značilno za kategorijo nevernih (tudi za deklarirane ateiste). To je povezano z družbeno-ekonomskim položajem in izobrazbo¹⁸ vernih (Smrke in Hafner Fink, 2015).

To so pglavitni razlogi za stališča, prikazana v naslednjih dveh preglednicah. V preglednici 3 vidimo, da v primerjavi z nekdanjimi socialističnimi

¹⁵ Gre (predvsem) za gozdove, ki so pred stoletjem in pol res bili v lasti RKC (oz. nekdanje brisenske škofije), ker je lastništvo nad njimi vzpostavila že v času fevdalizma, nakar jih je že leta 1858 prodala – zdaj pa jih je ista RKC z denacionalizacijo dobila nazaj v imenu »odpravljanja krivic« v času socializma.

¹⁶ Gre za lesenega konja, ki so ga (po Homerju) Grki oz. Danajci darovali sovražni Troji, da bi jo osvojili z zvijačo, saj je na klasičen način niso mogli premagati. Z vidika prejemnika tega navideznega daru pa gre za metaforo, ki je za obdarovanca uničujoča zaradi treh razlogov: zaradi njegove naivnosti (ker zmotno misli, da je nekaj pridobil), zaradi nespametnosti (ker ignorira pravočasna opozorila) in ker se prejemnik zave negativnih posledic šele, ko je prepozno. Z velikim denacionalizacijskim bogastvom, ki ga je RKC na Slovenskem prejela od države, so cerkveni funkcionarji kompenzirali erozijo zaupanja lastnih vernikov in hkrati podlegli megalomanskim podjetniškim aspiracijam. Zato se je okrepila distanca vernikov do RKC, ki je ob tem zašla še v finančni bankrot svetovnih razsežnosti.

¹⁷ Leta 1995 je 30,9 % slovenske javnosti izraz »socializem« vrednotilo izrazito pozitivno, leta 2013 pa že 41,1 %, s pozitivnim vrednotenjem »kapitalizma« pa je situacija obrnjena, 1995: 24,6 % in 2013: 9,6 %. Delež tistih, ki zelo cenijo »majhne socialne razlike«, je znašal leta 1994 64,4 %, leta 2013 pa 84,5 % (odstotki kažejo vsoto odgovorov *pozitivno + zelo pozitivno*, merjeno na petstopenjski lestvici; SJM, 2013, str. 60, 65).

¹⁸ Korelacija med vernostjo in izobrazbo je signifikantna in negativna (Flere in Klanjšek, 2009).

Preglednica 2: Odnos do socialne redistribucije – delež pritrdilnih odgovorov.*

Država	Potrebno je zmanjšanje razlik v dohodkih	Velike razlike v dohodkih so nujne za razvoj
Albanija	65,2	51,3
Bolgarija	74,8	17,9
Češka	43,3	16,2
Estonija	78,6	27,1
Grčija	80,1	/
Madžarska	76,9	12,3
V. Nemčija	79,0	21,1
Z. Nemčija	64,3	/
Poljska	81,5	27,0
Romunija	75,5	21,5
Rusija	72,1	19,5
Slovaška	61,9	21,1
<i>Slovenija</i>	<i>81,7</i>	<i>13,7</i>
Španija	85,6	/
POVPREČJE (brez Slovenije)	72,2	23,5

Vir: Toš, 2014, str. 450, 466.

* Merjeno na petstopenjski lestvici; v preglednici sta združeni prvi dve stopnji pritrdilnih odgovorov (1+2).

državami Slovenija kaže izrazito nadpovprečen delež strinjanja s (prvo) trditvijo, da cerkev zanima predvsem posvetna moč. Z drugo trditvijo, da je cerkev »pri nas« bogata, je Slovenija na prvem mestu, in sicer tako po deležu strinjanja (65,5 %) kot tudi po odstotnem povečanju tega deleža med letoma 1997 in 2007; zato je tudi odstotek tistih, ki bi bili pripravljene financirati cerkev, v Sloveniji najmanjši od skoraj vseh prikazanih držav (razen od Češke, ki ima še manjši delež od slovenskega). Zato tudi podatki v preglednici 4 niso presenetljivi.

Slovensko javno mnenje je zelo kritično do javnega izražanja stališč cerkvenih klerikov, delež kritičnosti je (skupaj s poljskim in hrvaškim) visoko nad povprečjem prikazanih držav. Zakaj? Nikakor ne zato, ker bi slovenska javnost menila, da je religija zasebna zadeva, ki ne sodi v javnost, nasprotno. Javnost je kritična do klerikov zato, ker posegajo v javni prostor na napačen način, ki ga večina javnosti (in katoličanov!) ne odobrava: ker so najglasnejši pri finančnih zahtevkih do države, pri podpiranju skrajno desne politične opcije in pri zagovarjanju neoliberalnih pogledov (in strankarskih programov) v zvezi z gospodarstvom. To je še zlasti v Sloveniji, kot rečeno, rušilna kombinacija, saj je naša družba zelo egalitarno usmerjena in kritična do neoliberalnega kapitalizma. Ob tem ne gre zanemariti, da se podatki, povzeti v preglednicah 3 in 4, nanašajo na čas pred omenjenim bankrotom RKC na Slovenskem kot tudi na čas pred ekonomsko krizo, ko so torej v slovenski ekonomiji prevladovali še izrazita konjunktura in z njo povezan optimizem ter nekritičnost do socialnih razmer, ki so se izrazito poslabšale šele po letu 2010.

Preglednica 3: Posvetna usmerjenost cerkve – pritrdilni odgovori.*

Država	leto	1. Cerkev se zanima predvsem za posvetno moč		2. Cerkev je pri nas bogata		3. Pripravljen sem redno financirati cerkev	
		%	Razlika (%)	%	Razlika (%)	%	Razlika (%)
Belorusija	2007	23,2	/	26,8	/	28,2	/
Bolgarija	2007	27,7	/	30,7	/	29,8	/
Češka	1997	24,2	+52,5	31,1	+25,4	30,2	-48,0
	2007	36,9		39,0		15,7	
Hrvaška	1997	28,5	+32,6	42,8	+36,2	65,4	-38,8
	2007	37,8		58,3		40,0	
Litva	1997	16,4	-29,3	32,4	-13,3	42,9	-20,0
	2007	11,6		28,1		34,3	
Madžarska	1997	25,9	+25,5	25,0	+54,4	54,6	-27,3
	2007	32,5		38,6		39,7	
Moldavija	2007	26,8	/	25,7	/	67,1	/
Poljska	1997	30,6	+1,0	56,8	+25,5	52,0	-19,4
	2007	30,9		71,3		41,9	
Romunija	1997	21,3	+4,7	17,6	+60,2	83,2	+3,2
	2007	22,3		28,2		85,9	
Slovaška	1997	26,4	+26,5	38,4	+30,2	39,5	+5,1
	2007	33,4		50,0		41,5	
Slovenija	1997	39,4	-6,6	54,5	+20,2	35,3	-26,3
	2007	36,8		65,5		26,0	
Srbija	2007	22,8	/	25,3	/	54,4	/
Ukrajina	1997	21,1	+19,0	20,8	+56,3	50,1	+7,6
	2007	25,1		32,5		53,9	
V. Nemčija	1997	37,5	+25,9	49,8	+6,4	32,2	-18,6
	2007	47,2		53,0		26,3	
Z. Nemčija	2007	39,5	/	67,8	/	48,3	/
POVPREČJE (brez Slovenije)	1997	25,8	+15,5	35,0	17,4	50,0	-13,2
	2007	29,8		41,1		43,4	

Vir: Toš, 2014, str. 90, 92, 121.

* Trditvi 1 in 2 sta merjeni na petstopenjski lestvici; v preglednici sta združeni prvi dve stopnji pritrdilnih odgovorov (1+2). Pri 3. trditvi so prikazani pritrdilni odgovori (»da«) na vprašanje: »Če bi se za vzdrževanje vaše cerkve pokazalo kot nuja, ali bi bili pripravljeni plačevati redni cerkveni prispevek oz. davek?«

Preglednica 4: Cerkveno vplivanje na javno sfero.

Država	leto	Se je cerkev v preteklih desetletjih preveč ali premalo izražala v javnosti?			
		PREVEČ		PREMALO	
		%	razlika (%)	%	razlika (%)
Belorusija	2007	7,1	/	41,0	/
Bolgarija	2007	7,1	/	42,4	/
Češka	1997	14,5	+33,1	20,2	-8,4
	2007	19,3		18,5	
Hrvaška	1997	38,5	+16,4	16,3	-16,0
	2007	44,8		13,7	
Litva	1997	27,5	-39,3	12,2	+50,0
	2007	16,7		17,2	
Madžarska	1997	22,4	-9,8	21,9	-15,1
	2007	20,2		18,6	
Moldavija	2007	8,2	/	47,4	/
Poljska	1997	65,1	-32,1	6,9	+23,2
	2007	44,2		8,5	
Romunija	1997	28,0	-44,6	31,7	+6,9
	2007	15,5		33,9	
Slovaška	1997	32,8	+10,1	13,9	-34,5
	2007	36,1		9,1	
Slovenija	1997	37,6	+13,8	13,8	-25,4
	2007	42,8		10,3	
Srbija	2007	23,5	/	23,1	/
Ukrajina	1997	9,7	+63,9	27,5	+36,0
	2007	15,9		37,4	
V. Nemčija	1997	19,6	+12,8	48,3	-30,4
	2007	22,1		33,6	
Z. Nemčija	2007	22,6	/	31,6	/
POVPREČJE (brez Slovenije)	1997	28,7	-24,4	22,1	+21,7
	2007	21,7		26,9	

Vir: Toš, 2014, str. 87.

Religijska stališča študentske populacije Fakultete za socialno delo

Enako kot pri slovenski populaciji je tudi za odnos študentk in študentov do religije nujno kratko pojasnilo o terminih, s katerimi opisujemo zbrano empirijo. Gre zlasti za dva termina, ki se še vedno ne uporabljata enopomensko (niti v sociologiji religije, še manj v religiologiji)¹⁹ – to sta izraza religija in

¹⁹ Problem ni prav nič drugačen od večpomenskosti osrednjih pojmov pri drugih družboslovnih vedah, na primer *osebnost* (psihologija), *pravičnost* (pravo), *socialni kapital* (sociologija), *črna snov* (astronomija), *zdravje* (medicina), *odvisnost* (socialno delo).

sekularizacija. Z religijo označujem institucionalizirano vernost; ni vsa(ka) vernost tudi religijska, čeprav ima vsaka religija versko vsebino. Sekularizacija pa pomeni demonopolizacijo religijskih institucij in individualizacijo verskih prepričanj (Stark in Bainbridge, 1987, str. 293).

V preglednici 5 vidimo, da pogostost obiskovanja verskih obredov pri študentkah FSD občutno odstopa od splošnega slovenskega vzorca, čeprav v pričakovano smer, ki je tudi sicer značilna za slovensko mladino. Na ravni celotne slovenske populacije (SJM) je značilno, da se – kljub večinski opredelitvi za katoličane – verskih obredov redno udeležuje le malo več kot petina, tretjina pa nikoli. Čeprav ti deleži ostajajo dolgoročno približno enaki, je v prikazanih osmih letih (od 2009 do 2016) opaziti trend polarizacije, saj se je delež abstinentov povečal za 22 % (oz. za več kot šest odstotnih točk), pri tem pa se delež rednih obiskovalcev ni zmanjšal, pač pa se je malenkost še povečal. Drugačen trend je značilen za slovensko mladino v zadnjih osemnajstih letih; odstotek rednih obiskovalcev verskih obredov – torej religioznih

Preglednica 5: Obiskovanje verskih obredov* – primerjava slovenskega javnega mnenja z mladinsko populacijo (od 16 do 27 let) in s študentkami FSD** (%).

(%)	leto	REDNO	REDKO	NIKOLI
SJM	2009	22,0	41,0	30,0
	2016	23,7	38,9	36,5
mladi (16-27)	2000	23,0	52,0	25,0
	2018	17,0	40,0	44,0
FSD	2013	6,9	50,0	39,7
	2014	7,2	50,0	38,0
	2015	13,5	46,1	34,6
	2016	11,8	60,8	27,5
	2017	9,4	46,9	43,8
	2018	9,5	61,9	28,5
	\bar{x}_{FSD}	9,7	52,6	35,4

* Pri SJM in FSD je uporabljena (ista) osemstopenjska lestvica; v preglednici so v stolpcu REDNO združene prve štiri opcije (ki označujejo redno mesečno udeležbo v razponu od najmanj enkrat na mesec do večkrat na teden), stolpec REDKO združuje peto in šesto opcijo (nekajkrat na leto, npr. ob večjih praznikih, ali vsaj enkrat na leto), NIKOLI pa je vsota zadnjih dveh opcij (še manj pogosto + nikoli). Pri merjenju mladih (16–27 let) pa je uporabljena štiristopenjska lestvica (Naterer idr., 2019, str. 25), zato sta z drugimi podatki v preglednici približno primerljivi le kategoriji REDNO in NIKOLI, vmesna kategorija pa je manj zanesljiva za primerjanje. Viri podatkov: za slovensko populacijo (SJM) glej Toš (2013) in SJM (2016/1); za mladinsko populacijo: Naterer idr.

** V vseh letih anketiranja študentk (tudi maloštevilnih študentov) FSD se podatki, prikazani v preglednicah od pete naprej, nanašajo na 4. letnik prvostopenjskega študija Fakultete za socialno delo, Univerza v Ljubljani (FSD). Anketiranje je bilo v vseh primerih opravljeno prvo uro prvega dne izvajanja izbirnega predmeta Religija in socialno delo. Število anketiranih (N) v posameznem letu variira zaradi različnega števila vpisanih v omenjeni predmet in različne navzočnosti na dan anketiranja. Navajam N (za posamezna leta): 58 (2013), 42 (2014), 52 (2015), 51 (2016), 32 (2017), 21 (2018); v zadnjih dveh letih merjenja so zajete samo redne študentke.

vernikov – se je s 23 % zmanjšal na 17 odstotnih točk (oz. za 26 %), hkrati pa se je delež abstinentov povečal za 19 odstotnih točk (oz. za 76 %), in sicer na račun kategorije rednih in občasnih obiskovalcev.

Pri tem najbolj izstopa študentski vzorec Fakultete za socialno delo. V vseh letih merjenja (brez izjeme) ostaja kategorija religiozno vernih študentk občutno manjša kot pri vseslovenskem vzorcu, in to povprečno za 59 %; prav tako je vzorec FSD manjši od religiozno vernih med mladimi, in sicer za 43 %. Pri tem je zanimivo, da ob izrazito izstopajočem – majhnem – deležu rednih obiskovalk verskih obredov med študentkami FSD ni povečan delež abstinentk (v kategoriji »nikoli«), nasprotno, ta kategorija je precej manjša od mladinskega deleža abstinentov in celo malenkost manjša od tiste v vseslovenski populaciji. Zato pa največje številke v celotni preglednici 5 najdemo pri študentkah FSD v kategoriji »redko« (obiski obredov enkrat na leto + samo ob večjih praznikih).

Po deležu redne udeležbe pri verskih obredih, ki je merilo religiozno vernih, lahko sklepamo, da so študentke FSD izrazito bolj sekularizirane od slovenskega povprečja kot tudi v primerjavi z mladinsko kategorijo, čeprav s to malce manj. Da bi to pojasnjevali z urbanim izvorom²⁰ naših študentk, ni verjetno, saj je v Sloveniji FSD edina izobraževalna ustanova za socialno delo na fakultetni ravni, ki rekrutira študentsko populacijo iz vseh delov Slovenije,²¹ torej ne gre za to, da bi bila podpovprečno zastopana tista iz manj urbaniziranih delov. Najpomembnejša dejavnika za majhen delež religiozno vernih študentk glede na slovensko populacijo sta mladost in izobrazba (kajti starost pozitivno korelira z religioznostjo, izobrazba pa negativno).²² Podatek, da se izjemno majhno število religiozno vernih na FSD ne kaže v večjem deležu abstinentov (kot pri mladinski populaciji), pač pa se prelije predvsem v srednjo kategorijo občasnih obiskovalcev obredov, verjetno kaže na nagnjenost h kompromisni rešitvi pri »lovljenju« ravnotežja med vse bolj individualiziranim odnosom do verskih vprašanj in, na drugi strani, odvrčanjem od institucionalne ponudbe religijskih vsebin.

Poudarjena sekulariziranost študentk FSD se potrdi tudi pri merjenju stališč v zvezi z osebnim odnosom do boga in pri ocenjevanju družbene funkcije religije (preglednica 6).

²⁰ Sicer velja, da ruralni izvor v pomenu kraja bivanja zelo korelira z višjo stopnjo religijske vernosti tudi v Sloveniji (podobno kot v vseh razvitih družbah).

²¹ Za podrobnejšo strukturo študentk in študentov FSD po kraju bivanja glej: Čalopa in Vedenik (2007, str. 38).

²² Nekaj takšnih križanj na podatkih za Slovenijo v: Toš in Vovk (2014, str. 11, 50, 57, 59).

Preglednica 6: Odnos do boga in religije v slovenskem javnem mnenju in pri študentkah FSD (%).

Stališče:			DA		niti niti	NE	
			zelo soglašam	soglašam		ne soglašam	sploh ne soglašam
a) Zame ima življenje smisel le zato, ker obstaja bog	SJM	2009	2,4	2,4	15,1	34,1	33,6
			4,8			67,7	
	FSD	2014	0,0	0,0	4,8	23,8	69,0
			0,0			92,8	
		2015	0,0	0,0	9,6	28,8	61,6
			0,0			90,3	
		2018	0,0	0,0	4,8	23,8	71,4
\bar{X}_{FSD}	0,0			92,8			
b) V stik z bogom pridem na svoj način, brez cerkva ali verskih obredov	SJM	2009	14,4	34,6	16,6	15,9	11,1
			49,0			27,0	
	FSD	2014	21,4	38,1	16,7	7,1	14,3
			59,5			21,4	
		2015	17,3	34,6	28,8	3,8	9,6
			51,9			13,4	
		2018	14,3	38,1	28,6	4,8	14,3
\bar{X}_{FSD}	54,6			18,0			
c) Če pogledamo po svetu, lahko rečemo, da religije ustvarjajo več sporov kot sprave	SJM	2009	21,6	43,6	17,7	11,2	1,4
			65,2			12,6	
	FSD	2014	9,5	42,9	35,7	7,1	0,0
			52,4			7,1	
		2015	19,2	44,3	26,9	1,9	1,9
			63,5			3,8	
		2018	19,0	66,7	9,5	4,8	0,0
\bar{X}_{FSD}	67,2			5,2			
d) Ljudje z zelo močnim verskim prepričanjem so pogosto preveč nestrpni do drugih	SJM	2009	21,7	46,8	16,0	10,6	1,2
			68,5			11,8	
	FSD	2014	21,4	50,0	14,3	7,1	2,4
			71,4			9,5	
		2015	21,2	40,3	23,1	9,6	0,0
			61,5			9,6	
		2018	33,3	47,6	14,3	4,8	0,0
\bar{X}_{FSD}	71,3			8,0			

Fundamentalistično religijsko stališče, da je bog edini smisel življenja – pogosto ga zagovarjajo najvišji cerkveni funkcionarji na Slovenskem²³ – je v slovenski javnosti navzoče samo pri manj kot petih odstotkih populacije, pri študentkah FSD pa ga ni mogoče zaslediti niti pri eni respondentki v vseh letih merjenja. Kot je vidno v preglednici 6, omenjeno fundamentalistično stališče (pod a) zavračata več kot dve tretjini slovenske populacije, med študentkami FSD pa 92,8 % anketiranih, med njimi kar dve tretjini z najvišjo stopnjo zavračanja (v vseh letih merjenja). Da pri odnosu do boga ne potrebujejo cerkvenega posredništva niti verskih obredov (stališče b), izjavlja 49 % slovenske populacije, nasprotnega mnenja, ki je značilno za cerkvene vernike, pa je le 27 %; pri študentkah FSD so razlike še večje, s prvim mnenjem soglaša več kot 54 % anketirank, z nasprotnim pa le 18 %. Podobno je tudi pri oceni družbeno-integrativne funkcije religije (c in d), ki ji v slovenskem vzorcu pritrjuje le malo več kot desetina respondentov, med študentkami pa še veliko manj.

Enako odstopanje od slovenskega vzorca, kot je pri stališčih iz preglednice 6, je tudi pri oceni cerkvene moči v preglednici 7. Da ima cerkev v Sloveniji premalo moči, izjavlja le manj kot šest odstotkov javnega mnenja, med študentkami FSD pa je takšnih le 2,7 %. To je še ena od trditev, ki je diametralno nasprotna uradnim stališčem katoliškega klera na Slovenskem in kaže na visoko stopnjo sekularizacije javnega mnenja v Sloveniji tudi v primerjanju z drugimi državami (kot smo videli že iz preglednic 1, 3 in 4). In enako kot izstopa slovensko javno mnenje v sekularizacijsko smer v mednarodnih primerjavah, enako odstopajo v isto smer študentke FSD v primerjavi s slovenskim javnim mnenjem. A pri tem ne pozabimo konceptualnega poudarka z začetka tega razdelka glede sekularizacije – ta ne pomeni (nujno) zmanjšanja vernosti, pač pa gre za individualizacijo vere v razmerah slabljenja religijskega monopola nad vsakodnevnimi področji življenja, med katerimi so, kot rečeno, tudi verske vsebine. To je bolj vidno v preglednici 8.

²³ Značilnih fundamentalističnih izjav slovenskih klerikov je veliko, za ilustracijo navajam zgolj nekaj bolj izstopajočih. Na primer, izjava nadškofa Franca Rodeta (1997, str. 46): »Živeti za Boga ali živeti za smrt. Tretje možnosti ni. In če živiš za Boga, imaš prihodnost. /.../ Če nimaš Boga, živiš za smrt in nimaš ne prihodnosti ne sedanosti.« Ali pa izjava teologa, akademika Jožeta Krašovca (1996, str. 9): »Naravnost na najvišje ideale pravičnosti in zvestobe pričata, da je vera edina sreča /.../ nevera, torej predrznost in zakrknjenost, vodi v pogubo.« Krašovec (1996, str. 4) v istem intervjuju izjavi tudi: »Kdor radikalno zavrača božjo avtoriteto in delovanje, se na vsak božji poseg odziva z jasnejšim znamenjem nevere, se pravi z zakrknjenostjo. /.../ Za zakrknjenega nevernika ni in ne more biti usmiljenja.« Značilno fundamentalistično stališče najdemo tudi v uradnih dokumentih RKC na Slovenskem. Tako je npr. Štuhec (2002, str. 54–55) zapisal: »Kdor išče rešitev, ki ne presega okvira zemeljske stvarnosti, je izpostavljen obljubam krivih prerokov in skušnjavam hudobnega duha. Izhod iz tega lahko omogoči molitev Cerkev in tisto razločevanje duhov, ki ga Cerkev pozna iz svoje tisočletne tradicije.« Katoliški intelektualec in pisatelj Alojz Rebula (2001, str. 28) trdi, da je osmislitev življenja mogoča samo na krščanski način, in to zaradi dveh razlogov: »1) Ker je krščanska osmislitev najbolj demokratična /.../ 2) Ker je krščanska osmislitev edina celostna /.../ Torej osmislitev, ki nima konkurence, kakor je nima Kristus.« Nadškof France Perko (2002, str. 2) pa je izjavil: »Gotovo se z demokracijo bije dejstvo, da več kot trem četrtinam vernih Slovencev vlada peščica nevernih. Prihaja čas, ko bodo vernim Slovincem, ki so v večini, prenehali vladati neverni.« Ob tem velja spomniti, da ni mogoče najti niti ene same izjave kateregakoli predstavnika muslimanske vere na Slovenskem, ki bi bila podobno fundamentalistična kot pri citiranih klerikih RKC.

Preglednica 7: Kako na družbeno moč religijskih organizacij gledajo slovenska populacija in študentke FSD (%).

Vprašanje	Raziskava	Leto	PREVEČ MOČI	PRIBLIŽNO PRAV	PREMALO MOČI
<i>Ali sodite, da imajo cerkev in verske organizacije v naši državi...?</i>	SJM	2009	44,9	43,0	5,8
	FSD	2013	81,0	10,3	7,1
		2014	81,0	7,1	2,4
		2015	73,1	15,4	0,0
		2016	74,5	17,6	2,0
		2017	87,5	3,1	0,0
		2018	76,2	14,3	4,8
		\bar{X}_{FSD}	78,9	11,3	2,7

Zmanjšanje religioznosti – v pomenu odmika od cerkve, zavračanja organiziranih obredov in izključevanja institucionalnih posrednikov pri stiku z bogom – še ne pomeni zmanjšanja vernosti. Izrazit primer so prav študentke FSD (stališče a v preglednici 8). Kljub zgodovinski ujetosti v latinski religijski vzorec in kljub katoliški večini med prebivalstvom je v slovenskem javnem mnenju takšnih, ki verjamejo v življenje po smrti, celo za sedem odstotnih točk manj od nasprotne kategorije nevernikov v omenjeno transcendenco, pri študentkah FSD pa je prav obrnjeno: v obstoj posmrtnega življenja jih verjame 47 %, šest odstotnih točk več od SJM, hkrati pa le 36,8 % študentk zanika posmrtnost, to je za 12 odstotnih točk manjši delež od enako mislečih v javnem mnenju.

Študentke torej bolj verjamejo v obstoj onostranstva kot pa slovensko javno mnenje, čeprav so bolj sekularizirane od SJM. Ob tem je treba dodati, da večja vera v posmrtnost ne vztraja kljub temu, da so študentke še bolj sekularizirane od sekularnega javnega mnenja, pač pa prav zato, ker so tako zelo sekularizirane. Odmik od cerkvene regulacije posmrtnosti se očitno ne dogaja na račun vere v posmrtnost, prav nasprotno. Kajti distanciranje od institucionalnega posredništva ni le odmik od njega, pač pa pomeni tudi zavračanje reglementacije onostranstva, torej delegitimira pogojevanje dostopnosti do te transcendence (za katero naj bi bile sicer najbolj specializirane prav religijske institucije). V tej zgodbi gre za funkcijo »vratarja« v klub izbrancev: z odstavitvijo vratarja, ker njegova pravila prehodnosti niso več prepričljiva, prehodnost sprostimo in s tem povečamo dostop (do velikih transcendenc).²⁴ Skratka, umik »vratarja« sproži individualizacijo vere, ne pa razloga, da bi se ji odpovedali.²⁵

Zato odnos do drugega in tretjega stališča ni v nasprotju s prvim (v preglednici 8). V slovenski javnosti je vera v nebesa (b) in pekel (c) skoraj dvakrat manjša od zavračanja iste religijske dogme. Med študentkami FSD pa je erozija še izrazitejša, nevera v pekel je več kot trikrat večja od vere vanj – kljub

²⁴ Vera je odnos do malih, srednjih in velikih transcendenc (Luckmann, 1997, str. 110).

²⁵ Pri tem neeksaktna govornica, na primer pesniška, seže dlje, ker je večpomenska (tako kot Kosovelov moto ob naslovu tega članka).

Preglednica 8: Vera v posmrtnost in čudeže v slovenskem javnem mnenju in pri študentkah FSD (%).

Ali verjamete ...			DA		NE	
			da, čisto zanesljivo obstoja	da, verjetno obstoja	ne, verjetno ne obstoja	ne, čisto zanesljivo ne obstoja
a) da je življenje po smrti	SJM	2009	12,2	29,2	22,0	26,8
			41,4	48,8		
	FSD	2014	9,5	38,1	23,8	7,1
			47,6	30,9		
		2015	7,7	34,6	28,8	7,7
			42,3	36,5		
		2018	4,8	47,6	38,1	4,8
\bar{X}_{FSD}	47,4	36,8				
b) da so nebesa	SJM	2009	9,4	25,2	24,8	28,2
			34,6	53,0		
	FSD	2014	4,8	19,0	40,5	26,2
			23,8	66,7		
		2015	1,9	23,1	30,8	23,1
			25,0	53,9		
		2018	0,0	23,8	42,9	9,5
\bar{X}_{FSD}	24,2	57,7				
c) da je pekel	SJM	2009	9,0	23,1	25,9	29,3
			32,1	55,2		
	FSD	2014	0,0	21,4	38,1	28,6
			21,4	66,7		
		2015	1,9	15,4	32,7	23,1
			17,3	55,8		
		2018	0,0	14,3	47,6	9,5
\bar{X}_{FSD}	17,7	59,9				
d) da se dogajajo čudeži	SJM	2009	16,6	38,7	18,6	18,5
			55,3	37,1		
	FSD	2014	21,4	42,9	19,0	4,8
			64,3	23,8		
		2015	11,5	53,8	13,5	5,8
			65,3	19,3		
		2018	14,3	61,9	9,5	14,3
\bar{X}_{FSD}	68,6	22,3				
e) v Marijo	SJM	2009	16,2	26,5	17,9	27,9
			42,7	45,8		
	FSD	2014	14,3	21,4	28,6	26,2
			35,7	54,8		
		2015	1,9	25,0	26,9	23,1
			26,9	50,0		
		2018	9,5	33,3	19,0	19,0
\bar{X}_{FSD}	42,8	38,0				
	35,1	47,6				

prevladujočemu prepričanju študentk v posmrtno življenje. Enaka zgodba se ponovi pri stališčih d in e. Vera, da je devica Marija tudi po porodu ostala devica in odšla v nebesa skupaj s svojim telesom – ta bizarnost je za politične elite na Slovenskem celo tako zelo prepričljiva, da so takoj po osamosvojitvi uzakonile »Marijino vnebovzetje« kot dela prost dan. A slovenska javnost ne kaže takšne fundamentalistične enotnosti, skeptikov do te dogme je za tri odstotne točke več kot njenih zagovornikov. Med študentsko populacijo FSD pa je skeptikov do »brezmadežne« za 12 odstotnih točk več kot zagovornikov, čeprav naše študentke še bolj verjamejo v čudeže (68,6 %) kot pa javno mnenje (55,3). Spet značilna zgodba z »vratarjem«: ko se s svojimi pravili diskreditira, ker niso več prepričljiva, se vera v čudeže ne zmanjša, pač pa sprosti in individualizira. Vsiljevanje²⁶ sproži odpor, ta pa (najprej) vodi v erozijo legitimnosti, ki se na verskem področju kaže v obliki dedogmatizacije.

Kakšen vpliv ima opisan verski profil študentk in študentov FSD na poklicno etiko socialnega dela? Najkrajši odgovor je – precej ugoden. Kot smo videli, velika sekulariziranost ne sproža antiverske averzije, hkrati pa izrazit odmik od religijske dogmatike izostri posluš za individualno pomembnost verske razsežnosti. To je dobra podlaga za odnos do uporabnikov socialnega dela, ki so pogosto tudi sami pripadniki različnih religij, tradicij in novodobnih verskih kombinacij. Zanimariti to dejstvo bi bilo tako, kot da bi skušali vegana razvedriti z vabilom na ogled mesnice.

V omenjenem anketiranju študentk FSD se je testiralo tudi nekaj trditvev s področja poklicne etike. Ena od njih je bila:

Če je socialno delo zares strokovno, lahko uporabnika pouči o tem, katera vera je bolj prava.

V vseh letih merjenja se je samo enkrat zgodilo, da se je s to trditvijo strinjalo 1,7 % anketiranih, razen te izjeme je bil delež pritrdilnih odgovorov vedno 0,0 %. Pri drugem vprašanju o enaki temi pa so bili rezultati nasprotni. Pri trditvi, da »je poznavanje religij pomembno za socialno delo, ker omogoča boljši odnos z uporabniki,« so v vseh letih prevladovali pritrdilni odgovori (strinjanje med 71 in 81 %), negativnih pa je bilo v povprečju približno 10 %. Obrnjeno je bilo pri tej trditvi:

Socialno delo lahko pravo etično dimenzijo pridobi predvsem s pomočjo religij(e).

S to trditvijo se je v vseh meritvah strinjala izrazita manjšina (od 2,4 do 15,4 %), večina pa je bila proti (od 42,8 do 66,7 %).

Sklep

Slovensko javno mnenje je zelo kritično do RKC v Sloveniji in to vseskozi, že od nastanka države pred četrto stoletje. Razlogov za takšno stanje je sicer več, a zgodovinski nikakor ni odločilen. Kulturni boj, ki se je iz nemškega prenesel

²⁶ »Glavni temeljni razlog Marijinega Vnebovzetja je njeno Božje materinstvo ... Marija je bila brez madeža izvirnega greha spočeta ... Zakaj je kristjan brez Marije sirota? Vsak kristjan potrebuje dve deviški ženi – dve materi. To sta Marija in Cerkev.« (Škof Glavan, 2016)

v slovenski prostor že v 19. stoletju, napačna strategija države pri izvajanju načela razločitve med njo in religijskim prostorom ter konfliktnost samega latinskega religijskega vzorca, ki mu Slovenija vseskozi pripada, vse to niso zadostni, nespremenljivi niti glavni pojasnjevalni dejavniki tako majhnega zaupanja v RKC in duhovščino.

Ključna je povsem zgrešena strategija klerikov RKC, ki se tudi po finančnem bankrotu še naprej konfrontirajo z državo glede finančnih vprašanj. Od tod paradoks, da v Sloveniji, ki je po vseh merilih ena od najbolj egalitarno usmerjenih držav, najdemo navdušene simpatizerje zdajšnjega papeža Frančiška tako rekoč povsod – razen med vrhovnimi slovenskimi funkcionarji RKC, ti so spet zamudili priložnost za povrnitev ugleda institucije, ki jo predstavljajo. Ko se nekdo tako »zapre vase«, da »se ničesar ne nauči iz svojih grehov«, se pojavi nekaj, kar je papež označil kot »strašno korupcijo z videzom dobrega« (Frančišek, 2014, str. 67) – no, slovenskim klerikom je spodletelo tudi pri navideznem vzdrževanju tega videza. V Sloveniji je prav RKC tista, ki bi se morala evangelizirati, ne pa družba kot tudi ne verniki, število teh se je v zadnjem času celo nekoliko povečalo.

Omenjene značilnosti slovenskega javnega mnenja so še bolj izrazite pri študentski populaciji FSD. Ta je še bolj sekularizirana od SJM (po merilih odmiška od institucionalizirane religijske prakse in dogmatike), hkrati pa kaže večjo vernost pri odnosu do posmrtnega življenja in čudežev. Ne gre za protislovje. Pri sekularizaciji gre za proces individualizacije vernosti v razmerah, ko se religija demonopolizira. Podatki kažejo, da ta proces pri študentkah FSD ni v nasprotju s temeljnimi zahtevami poklicne etike po spoštovanju in priznanju kulturne različnosti uporabnikov, s katerimi delamo.

Vprašanja

Predstavljeni podatki, čeprav so precej ugodni, niso samoumevni, še manj trajni. Sprožajo nekaj vprašanj, na katera moramo biti pozorni tudi v socialnem delu, saj niso preprosto rešljiva; na primer, vprašanja politizacije, individualizacije in etike.

Pri politizaciji gre za odnos države do religijske sfere. V Sloveniji je javno mnenje, kot smo videli, izrazito sekularizirano, čeprav država še vedno privilegira največjo, najstarejšo, najbogatejšo in najbolj sporno religijsko organizacijo (RKC) tako v materialnem kot simbolnem pomenu. Dejstvo, da je javna podoba obeh struktur – državnih institucij in RKC – izjemno slaba, ni tolažba, pač pa problem, saj je nevarnejši od disfunkcionalnosti religijskih ustanov. Ne pozabimo, da slovenska javnost izraža največjo politično podporo skrajni desnici (stranki SDS, ki prisega na krščanske vrednote), in to v vseh letih merjenja. Negotove koalicijske vlade, značilne za slovensko politiko, so latentno tveganje za vrnitev državno-religijske simbioze, kot je bila značilna za slovensko zgodovino pred drugo svetovno vojno ter tudi za osmo in deseto slovensko vlado (Janeza Janše) v samostojni državi. Državno privilegiranje najmočnejše religijske institucije je največja desekularizacijska nevarnost,

na katero – če traja dlje časa – tudi slovenska javnost ni imuna. Če bo stroka socialnega dela izpostavljena tako neugodnemu okolju, je verjetneje, da mu bo spet podlegla, kot pa da bi se mu uprla (žalosten dokaz so »izbrisani« in odnos do dolenskih Romov). Ne pozabimo, da je največja moč vsake stroke skoncentrirana v njenih temeljnih institucijah. To pa v socialnem delu ni Fakulteta za socialno delo, pač pa centri za socialno delo, ki so transmisija socialne politike, ki je podrejena ekonomski, ta pa je odvisna od vsakokratnih vladnih koalicij.

Tudi glede procesa individualizacije verskih vsebin nimamo odgovora. Tolažimo se z ireverzibilnostjo modernizacije, ki samodejno krči nekdanje monopole na tem področju in širi ponudbo. A tolažba ni na mestu.²⁷ Demonopolizacija religijskih institucij in pluralizacija verskega trga nista nikakršno zagotovilo za odsotnost problemov, nasprotno. Celo pri tako nedolžnih vsebinah, kot so, denimo, poplave različnih znamk jogurtov, je uvedena državna regulacija kakovosti, da potrošnik ne ostane nemočna žrtev ponudbe. Čeprav je vernost pomembnejša od jogurta, regulacije verskih vsebin nimamo, razen izjemoma, ko je povsem napačna (npr. prepoved muslimanskih ženskih oblačil).

Kako naj ravnamo v socialnem delu, da ne bomo nasedali ideologiji prostega trga in da individualnim verskim osmislitvam ne bomo pripisali enakega pomena kot jogurtu ali barvi las? Kako z vidika poklicne etike določiti mejo ne/tolerance, ko stopamo v družine z izrazito patriarhalno strukturo? Kaj pomeni socialno delo z versko radikaliziranimi posamezniki in njihovimi svojci? Do strokovno kvalificiranih odgovorov na ta in podobna vprašanja ni mogoče priti po bližnjicah (npr. s sklicevanjem na človekove pravice in protidiskriminacijska načela).

Viri

- Čalopa, G., & Vedenik, M. (2007). *Diplomanti in diplomantke Fakultete za socialno delo na trgu delovne sile*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Črnič, A. (2005). Primerjava religijskih praks pripadnikov gibanja Hare Krišna in katolikov. *Teorija in praksa*, 42(4-6), 674-690.
- Dragoš, S. (1998). »Do skrajnosti za sveto stvar!«. *Družboslovne razprave*, 14(27/28), 121-133.
- Dragoš, S. (1998a). *Katolicizem na Slovenskem: socialni koncepti do druge svetovne vojne*. Ljubljana: Krtina.
- Dragoš, S. (2003). Katoliška identiteta Slovencev? *Annales*, 13(1), 39-54.
- Dragoš, S. (2011). Ne služi jim in ne delaj po njihovih delih. V C. Maltese, *Nabirka*. Mengeš: Ciceron, 9-20.
- Flere, S., & Klanjšek, R. (2007). Ali je votlost značilnost vernosti na Slovenskem? *Družboslovne razprave*, 23(56), 7-20.
- Flere, S., & Klanjšek, C. (2009). Social status and religiosity in Christian Europe. *European Societies*, 11, 583-602.

²⁷ Takšna »tolažba« se lahko zavleče celo v terminologijo, na primer, ko namesto *individualizacije* vernosti uporabljamo neposrečen izraz *privatizacija* vernosti (to je pogost primer v sociološkem izrazju pri nas, ki je posledica dobesednega slovenjenja iz ang. *privatization*). Privatizacija aludira na razliko med zasebnim in javnim, a to je dvakrat zavajajoče: zaradi implikacije, da je odslej za posledice odgovoren samo posameznik, in ker se individualizirana vernost praviloma tudi javno manifestira.

- Flere, S., & Lavrič, M. (2003). Dejanska in katoliška morala: sociološki vpogledi in preizkusi na Slovenskem. *Družboslovne razprave*, 9(44), 95–104.
- Frančišek, papež (2014). *Veselje evangelija*. Ljubljana: Družina.
- Glavan, A. (2016). *Nagovor škofa Glavana pri sveti maši na praznik Marijinega vnebovzetja*. Čatež: 15. 8. 2016. Pridobljeno 5. 5. 2019 s <https://katoliska-cerkev.si/nagovor-skofa-glavana-pri-sveti-masi-na-praznik-marijinega-vnebovzetja-2016>
- Krašovec, J. (1996). Kjer je na delu vera, niso potrebni advokati (intervju). *Razgledi*, 30. oktobra 1996 (30), 4–9.
- Luckmann, T. (1997). *Nevidna religija*. Ljubljana: Krtina.
- Martin, D. (1978). *A general theory of secularization*. England: Gregg Revivals.
- Mekina, B. (2016). Požrešnost. *Mladina*, 21. 10. 2016. Pridobljeno 3. 12. 2018 s <http://www.mladina.si/176940/pozresnost/>
- Naterer, A., Lavrič, M., Klanjšek, R., Flere, S., Rutar, T., Lahe, D., Kuhar, M., Hlebec, V., Cupar, T., & Kobše, Ž. (2019). *Slovenska mladina 2018/2019*. Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Odločba Vrhovnega sodišča (2000). *Sklep II Ips 588/99*. Ljubljana: Vrhovno sodišče RS, 31. 5. 2000. Pridobljeno 2. 12. 2018 s http://www.sodisce.si/znanje/sodna_praksa/vrhovno_sodisce_rs/6412/
- Perko, F. (2002). Izjava. *Delo*, 2. novembra 2002, str. 2.
- Poročilo (2016). *Ocene in stališča prebivalcev Slovenije o delu policije 2016, poročilo*. Ljubljana, 13. 12. 2016: RS, Ministrstvo za notranje zadeve. Pridobljeno 2. 12. 2018 s https://www.policija.si/images/stories/NovinarskoSredisce/SporocilaZaJavnost/2017/02_februar/06_jm_raziskava_o_delu_policije/POROCILO_Ocene_Prebivalcev_O_Delu_Policije_2016.pdf
- Poročilo SŠK (2016). *Letno poročilo Katoliške cerkve v Sloveniji 2016*. Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca.
- Rebula, A. (2001). Osmisliti življenje. *Družina*, 10. junija 2001, str. 28.
- Rode, F. (1997). Usodna ljubezen (intervju). *Jana*, 24. junij 1997, str. 46.
- Roter, Z., & Kerševan, M. (1982). *Vera in nevera v Sloveniji 1968–1978*. Maribor: Obzorja.
- Rus, V., & Toš, N. (2005). *Vrednote Slovencev in Evropejcev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- SJM (2013). *Pregled in primerjava rezultatov SJM 2013/1*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- SJM (2015). *Slovensko javno mnenje 2015, primerjalni sumarnik SJM 2015*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- SJM 2016/1 (2016). *Slovensko javno mnenje 2016, pregled sumarnih rezultatov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Smrke, M. (1996). *Religija in politika: spremembe v deželah prehoda*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Smrke, M. (2009). Starševske vrednote katoliških in nereligioznih Slovencev. *Teorija in praksa*, 46(4), 389–407.
- Smrke, M. (2016). Odtis poloma slovenske katoliške cerkve na podatkih raziskave SJM. *Teorija in praksa*, 53(2), 275–293.
- Smrke, M., & Hafner Fink, M. (2015). Ekonomija in religija: kriza in ekonomske orientacije vernih in nevernih Slovencev. *Teorija in praksa*, 52(3), 436–455.
- Smrke, M., & Uhan, S. (1999). Skica religijske različnosti: Poljska in Slovenija. V N. Toš, V. Potočnik, S. Flere, M. Smrke, S. Uhan, & S. Dragoš, *Podobe o cerkvi in religiji (na Slovenskem v 90-ih)*. Ljubljana: FDV – IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, 213–223.
- Smrke, M., & Uhan, S. (1999a). Na vrhu gričev – toda ob vznožju socialne piramide? V N. Toš, V. Potočnik, S. Flere, M. Smrke, S. Uhan, & S. Dragoš, *Podobe o cerkvi in religiji (na Slovenskem v 90-ih)*. Ljubljana: FDV – IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, 147–158.
- Stark, R., & Bainbridge, W. S. (1987). *A theory of religion*. New York: Rutgers University Press.
- Štuhec, I. (ur.) (2002). *Sklepni dokument Plenarnega zbora Cerkve na Slovenskem*. Ljubljana: Družina.

- Toš, N. (1999). (Ne)religioznost Slovencev v primerjavi z drugimi srednje- in vzhodnoevropskimi narodi. V N. Toš (ur.), *Podobe o cerkvi in religiji na Slovenskem v 90-ih*. Ljubljana: FDV, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, 147–158.
- Toš, N. (ur.) (2013). *Vrednote v prehodu VII: Slovenija v mednarodnih in medčasovnih primerjavah SJM-ISSP*. Wien, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Toš, N. (ur.) (2014). *Vrednote v prehodu VIII: Slovenija v srednje in vzhodnoevropskih primerjavah*. Ljubljana, Wien: Fakulteta za družbene vede.
- Toš, N. (ur.) (2017). *Vrednote v prehodu XI: Slovenija v evropskih in medčasovnih primerjavah ESS*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Toš, N., & Rus, V. (2005). *Vrednote Slovencev in Evropejcev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Toš, N., & Vovk, T. (ur.) (2014). *Mednarodna raziskava Nacionalna identiteta (National Identity III, ISSP 2013), SJM 2013/1, tabelarni pregled*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Fakulteta za družbene vede.
- Zaviršek, D. (2016). Doktrina in metode socialnega dela na področju podpore žrtvam spolnih zlorab v katoliški cerkvi. *Socialno delo*, 55(1-2), 8–25.

